

**Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

«До захисту допускаю»
Завідувач кафедри педагогіки та методики
початкової освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Ірина САДОВА
« _____ » _____ 2025 р.

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ТВОРЧІЙ
КОЛЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітня програма «Початкова освіта»

Магістерська робота
на здобуття кваліфікації – Магістр початкової освіти. Вчитель початкових
класів закладу загальної середньої освіти

Автор роботи – Сидір Тетяна Андріївна _____
підпис

**Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пантюк Микола Павлович _____**
підпис

Дрогобич, 2025

АНОТАЦІЯ

Тетяна Сидір

Формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності

У магістерській роботі обґрунтовуються актуальність теми; аналізується ступінь її розробленості; визначаються ціль, об'єкт, предмет, завдання; доведено можливість формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності; обґрунтовано та перевірено в ході дослідно-експериментального дослідження методики формування комунікативних умінь учнів початкових класів у колективній діяльності на різних етапах навчання у початковій школі; розроблено навчально-методичні рекомендації для вчителів; запропоновано методи та прийоми розвитку в учнів початкових класів комунікативних умінь.

ANNOTATION

Tetyana Sydir

Formation of communicative skills of primary school students in creative collective activity

The master's thesis substantiates the relevance of the topic; analyzes the degree of its development; determines the goal, object, subject, task; proves the possibility of forming communicative skills of primary school students in creative collective activity; substantiates and verifies in the course of an experimental study the methods of forming communicative skills of primary school students in collective activity at different stages of education in primary school; develops educational and methodological recommendations for teachers; proposes methods and techniques for developing the ability to negotiate in younger schoolchildren in the process of collective creative activity.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ТВОРЧІЙ КОЛЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Творча колективна діяльність учнів як психолого-педагогічна проблема.....	8
1.2. Особливості та специфіка формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності.....	15
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ТВОРЧІЙ КОЛЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	23
2.1. Дослідження рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності	23
2.2.Зміст експериментальної роботи з формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності	40
2.3. Оцінка динаміки рівня сформованості комунікативних умінь учнів у творчій колективній діяльності.....	44
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	55

Вступ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі однією з актуальних проблем у педагогіці та психології є проблема формування комунікативних умінь дітей. Учні прагнуть об'єднуватися, відчують соціальну потребу жити захоплюючим, цікавим життям та бути активними учасниками колективу. Колективна творча діяльність об'єднує дітей, діти прагнуть самореалізуватися, самоствердитися. У колективній творчій діяльності розвиток комунікативних умінь відбувається органічно, у зв'язку з характером цієї діяльності. Діти вчаться домовлятися, тому закладається "фундамент" для подальшої сприятливої соціалізації дитини, її вміння стати на бік іншої людини, особистісного розвитку школяра в цілому.

Серед найважливіших завдань покращення рівня якості початкової освіти сьогодні є формування готовності молодших школярів проявляти активність, зокрема комунікативну, у життєдіяльності, творчо самореалізовуватися в суспільстві. Комунікативні вміння та навички мають вагомe значення серед особистісних проявів учнів початкової школи та опираються на психічні процеси сприймання, мовлення, творчу уяву, мислення тощо, що дозволяє цілісно розкритися чутливій та розумовій сферам особистості. У молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток уявлень і фантазії, яскраво виражена допитливість і зацікавленість дітей, формуються вміння та навички здійснювати спостереження, порівняння, давати оцінку власної діяльності.

Важливим в освітньому процесі підбирати такі форми, методи та засоби роботи, які визначатимуть у навчанні провідне місце учнів, враховуючи їхні потреби, інтереси, запити та цінності, які є суб'єктами освітнього процесу. Початкова школа має можливість надавати молодшим школярам вагомe знання, формувати їх особистість, яка може мислити творчо, мати власну позицію та бути відповідальною, сміливою у прийнятті рішень, здатність до адаптації в шкільних умовах, бути мобільними у змінах, що характеризує компетентну особистість. Комунікативна міжособистісна взаємодія та

спілкування є складовими елементами навчальної, пізнавальної, художньо-естетичної, культурної, суспільно-корисної діяльності. Специфічний зміст спілкування молодших школярів чітко прослідковується в цілеспрямованому процесі організації та здійснення комунікативної діяльності під час уроків. Досліджуючи вікові особливості дітей, вчені виділяють молодший шкільний вік як найбільш сензитивний у розвитку комунікативних умінь. За всієї безперечної теоретичної та практичної значущості дослідження проблема навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності розкрита недостатньо. Це визначило **проблему** дослідження: Як навчити учнів початкових класів комунікативних умінь в процесі колективної творчої діяльності?

Мета дослідження – виявити та експериментально довести ефективність розробленого змісту методів та прийомів навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності.

Об'єкт дослідження – виховання учнів початкових класів у колективній творчій діяльності.

Предмет дослідження – зміст методів та прийомів навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу щодо проблеми навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності.

2. Провести діагностику комунікативних умінь у колективній творчій діяльності.

3. Розробити зміст методів та прийомів щодо створення педагогічних умов для навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності.

4. Довести ефективність розробленого змісту методів і прийомів навчання за темою дослідження.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: теоретичний аналіз, спостереження, педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий та контрольний).

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні наукових уявлень з позиції системно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів про сутність комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності; змістовного наповнення критеріїв, характеристики показників, що дозволяють визначити рівні сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці навчально-методичного комплексу щодо формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності. Розроблені у процесі проведення дослідження навчально-методичні матеріали впроваджено у практику роботи шкіл.

За результатами опубліковано тези: Сидір Т. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ. Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 15-16 серпня 2025 року. Львів : Львівський науковий форум, 2025. С. 65-66.

Структура роботи. Магістерська робота включає вступ, два розділи, висновок, список літератури, додатки

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності

1.1. Творча колективна діяльність учнів як психолого-педагогічна проблема

Поняття комунікативності, комунікативних умінь і навичок особистості розглядається в аспектах прагнень до взаємодії та спілкування, ініціативності при налагодженні комунікативних контактів. В історичних рамках початок минулого століття був відправним для дослідників у зверненні до проблеми комунікативності в спілкуванні, а в перекаладах з різних мов комунікація означає спілкуюся, повідомляю, поє'дную, пов'язую.

Сучасні дослідження здатні продемонструвати думки щодо проявів комунікативних умінь і навичок, а також різні аспекти досліджуваної проблеми. У психології коло проблеми комунікативних умінь і навичок висвітлюється з опорою на поняття несвідомого, яке є основним. Протягом минулого століття спостерігається зацікавленість дослідників проблемою формування комунікативних умінь і навичок особистості. Вивчення цієї проблеми здійснюється в теорії психологічних напрямків, практиці педагогічної науки. У наукових джерелах розглядаються окремі аспекти питання формування комунікативних умінь і навичок особистості. Однак, доцільно детальніше проаналізувати категорію активності та комунікативної активності, які досліджуються в психології та педагогіці [6, с. 343].

Колективне творче виховання – особливий спосіб організації життєдіяльності дітей і дорослих, що передбачає спільну діяльність, спрямовану на поліпшення спільного життя. Колективна творча справа (КТС) є найважливішим структурним компонентом методики колективно-творчого виховання.

Насправді є два підходи до виховання дітей, дві педагогіки. Одна справді тримається на поширеній помилці, ніби вихователь має передавати готовий досвід, а вихованець – споживати його, хай навіть творчо споживати.

М.Докторович [11] називає такий підхід споживчою педагогікою опіки. Вона існує у багатьох варіантах: авторитарна педагогіка, педагогіка вільного виховання, педагогіка розумної опіки або педагогіка надмірної опіки, що повсюдно поширюється зараз, намагається охопити все нові і нові сфери життя дитини. Педагогіка різна, а суть у них одна: опіка. Вихованці, зазначав автор ставляться до вихователів як до людей, які про них постійно повинні піклуватися, як до передавачів готового досвіду – більш-менш вимогливих, добрих, справедливих, а до себе та один до одного – як до споживачів готового досвіду, більш-менш зацікавленим самостійним способом [11, с. 145]

Тут, основна причина у живучості споживчої психології, а зовсім не у покращенні добробуту, як думають і пишуть дослідники. Споживча психологія в житті та формалізм у вихованні мають одне джерело – виховні відносини надмірної опіки. Інший протилежний підхід – більш прогресивні виховні відносини: покращення свого та навколишнього життя на користь та радість один одному та оточуючим людям.

Приклад другого підходу є колективне творче виховання (КТВ) або колективна творча діяльність. У сучасній літературі колективне творче виховання та колективна творча діяльність є синонімами. Колективна творча діяльність – це ефективний метод виховання, навчання та розвитку учнів, заснований на позитивній діяльній активності, колективному авторстві та позитивних емоціях.

КТВ – особливий спосіб організації життєдіяльності дітей та дорослих, що передбачає спільну діяльність, спрямовану на покращення спільного життя [16].

Воно є єдністю кількох процесів:

1. Цілісного виховного процесу.
2. Суспільного життя школи та класу.
3. Комплексної діяльності педагогічного колективу.

В. Лозова [25] зазначає, що колективне творче виховання включає кілька видів виховного впливу на учнів. Сюди відносяться: виховний вплив на

школярів з боку дорослих (педагогів, рідних, друзів школи та класу), насамперед, прихований (непомітний), а також відкритий, який у суспільному житті школи відіграє допоміжну роль; взаємний вплив школярів – однолітків, старших і молодших; самовиховання кожного школяра.

О.Олексюк [28] наголошує що технологія колективного творчого виховання – це, по суті, продумана система ключових заходів, спрямованих на комплексне вирішення завдань гармонійного розвитку особистості.

В тлумачному словнику коротко представлена суть методики КТВ. У ній визначають 4 положення, що характеризують її основні риси:

1. Створення колективу на основі привабливих для дітей ідеалів, не проголошуваних у вигляді гасел, а народжуваних у процесі повсякденної гуманної виховної роботи педагогів та внаслідок участі вихованців у соціально значущих справах. Центральна ідея методики – поняття загальної, творчої турботи про покращення навколишнього життя. У цьому значенні турбота включає одночасно і спільну діяльність, і її мотив (на кого або на що вона спрямована), і емоційне людське ставлення до тих, кого піклуються діти. Така турбота є, по суті, гуманістично мотивованою перетворювальною діяльністю, в процесі якої змінюється спосіб життя дітей (виховне середовище) і тим самим створюються умови для морального розвитку підлітка.

2. Організація діяльності як суспільно значущої («для людей, для близького та далекого друга»), цікавої для кожної особистості та творчої («творчо – інакше – навіщо?»), художньо оформленої (ритуали, традиції, ігрові форми).

Н. Резнік [29] пише, що творча соціальна діяльність школярів забезпечується загальним пошуком людей, які потребують турботи, колективних справ («справ та друзів») та способів спільної роботи. А. Шпеко вважає, що основною ідеєю колективного творчого виховання чи колективної творчої діяльності (КТД) є колективні творчі відносини. Їхні найважливіші особливості: практична спрямованість, колективна організація, творчий

характер. Ця методика передбачає широку участь кожного у виборі, розробці, проведенні та аналізі колективних справ [36].

Кожному надається можливість визначити для себе частку, характер своєї участі та відповідальності. КТД дозволяє створити в школі широке ігрове творче поле, яке полягає в тому, що кожен учасник справи перебуває в ситуації вигадкування, фантазії, тобто створення чогось нового. У процесі КТД учні набувають навичок спілкування, вчаться працювати, ділити успіх та відповідальність з іншими, дізнаються один про одного багато нового. Таким чином, йдуть два важливі процеси одночасно – формування та згуртування класного колективу та формування особистості школяра, розвиток тих чи інших якостей особистості. У процесі спільної роботи відбувається і взаємодія людей різного віку. Під час планування та організації КТД дорослі та діти набувають великого організаторського досвіду, кожен може подати ідею, запропонувати новий спосіб дії, взятися за реалізацію певного етапу колективної творчої справи [35].

КТД стає потужною силою, яка притягує до школи, забезпечує широку позаурочну зайнятість дітей. КТД, на думку Л. Журавльова, збагачуючи колектив та особистість соціально цінним досвідом, дозволяє кожному проявити та вдосконалювати кращі людські задатки та здібності, потреби та відносини, зростати морально та духовно. Сила КТД у цьому, що вимагає загального пошуку, дає поштовх і відкриває широкий простір. Тому, на наш погляд, у кожній з таких справ важливі гнучка форма та багатий, різноманітний зміст, нестандартні варіанти [13].

Колективна творча справа має свою структуру, вона визначається за А.Капінус [16] шістьма стадіями:

1. Попередня робота вихователів: визначення виховних завдань майбутньої справи. Починають вихідні напрямні дії, які необхідні для того, щоб скласти спільні зусилля дорослих.

2. Колективне планування. Головна роль самих учнів. Відповідь на ці запитання-завдання вихованці спочатку шукають у мікроколективах, потім збирають весь клас.

3. Стадія підготовки КТД: створений спільно проєкт уточнюється, направляється керівником колективу у мікроколективи, які планують і розпочинають роботу з втілення окремих частин загального задуму, враховуючи пропозиції, висловлені та обговорені на старті.

4. Проведення справи.

5. Колективне підбиття підсумків: що було добре? Чому? Що не вдалося здійснити та чому? Що пропонуємо на майбутнє? Це головне, але завдань-питань може бути більше.

6. Найближча післядія. На цій стадії виконуються ті рішення, які були ухвалені; вносяться зміни до доручення мікроколективам і заплановується нова колективна творча справа [16].

Ми розглянули сутність колективної творчої справи, а тепер охарактеризуємо види та форми колективних творчих справ. Важливо ці форми використовувати грамотно, пам'ятаючи, що головне не форма, а мета справи, що виховує. Конкретна форма будь-якої КТД – це не готовий сценарій, а лише ігрова форма, яка щоразу наповнюється новим творчим змістом. За змістом та спрямованістю колективні творчі справи можна поділити на:

- науково-пізнавальні – "Вечір нерозгаданих таємниць", "Академія веселих наук", "Дидактичний театр", "Історія одного винаходу";
- суспільно-політичні – "Політтурнір", "Політгра";
- мистецькі – «Ляльковий театр», «Конкурс мальованих фільмів», «Музичний ринг»;
- трудові – «Домога волонтерам», «Радість людям»;
- спортивні – «Спортивний калейдоскоп».

Слід пам'ятати, що кожна колективна творча справа – це вияв турботи про покращення спільного життя, інакше кажучи, це система практичних дій на спільну радість та користь. КТС відрізняється від традиційних виховних

заходів (розмов, екскурсій, гурткових занять) насамперед тим, що ініціатива у проведенні йде від самих учнів. Безперечно, багато залежить від тих, хто впроваджує цю методику. Справа зазвичай добре і успішна там, де педагоги підхоплюють ініціативу школярів.

Творча уява писав В.Сухомлинський [31] народжує новий продукт, який обов'язково відбиває індивідуальне бачення світу його творця. Особливим видом уяви є мрія. Цей тип уяви відрізняється тим, що в ньому завжди створюється образ бажаного, немає особливої націленості на результат, щоб отримати його тут і зараз. Спрямованість у майбутнє і ефемерність образу, що народжується, іноді призводить до відходу від реальності, до перебування у світі мрій і фантазій. Якщо людина будує активні плани на реалізацію задуманого, то мрія перетворюється на мету, якою втілитись у реальності набагато легше.

Психологами виділяється три види цієї здібності, кожен із яких залежить від способу його формування. Отже, Д. Гоулман [7] писав що уява буває:

Відтворюючою. І тут формування образу відбувається з урахуванням інформації, отриманої з самостійно прочитаної книги чи почутої історії.

Творчою. У цьому випадку дитина фантазує лише за допомогою свого розуму, не спираючись на будь-які події та факти. Подібний вид уяви є найпродуктивнішим. Його розвитком і слід займатися батькам та вихователям.

Некерованою. За наявності такої уяви дитина не тільки створює у своїй фантазії певні образи, а й сама починає «жити» у вигаданому світі. При цьому учень намагається всіма силами довести реальність своїх фантазій. Подібний вид уяви нерідко можна спостерігати у дітей, які мешкають у проблемних сім'ях.

Форми уяви:

Аглютинація. Являє собою своєрідне злиття образів різних властивостей предметів. У цьому прийомі засновані міфічні істоти. Аглютинація з'являється в результаті комбінування окремих характеристик та формування змішаного образу.

Акцентування. Проявляється у навмисному перебільшенні, загостренні уваги. Наприклад, хлопчик був такий крихітний, що зріст можна було порівняти з мізинцем.

Гіперболізація. Збільшення чи зменшення об'єкта до граничного розміру, цим досягається ефект абсурдності. Гіперболізація часто підкреслює характер якогось персонажа, змушує читача вибудовувати власні припущення, чому так сталося.

Типізація. Навіть самий творчий образ створюється за певним типом. За основу беруться суттєві ознаки, і з їх суті вибудовується цілісний образ.

Схематизація. Допомогає побудувати новий образ з урахуванням наявних уявлень того чи іншої предмета. Загальна схема будується шляхом виділення подібних характеристик і перенесення в інші об'єкти.

Загострення. Полягає у навмисному акцентуванні окремих ознак об'єктів.

Перенесення ознак. Може проявлятися у створенні неіснуючих об'єктів, міфічних та фантастичних істот, неживих предметів і наділення їх ознаками живого [7, с. 343]

Прийоми уяви впливають на моделювання індивідуальної реальності, створення якісних образів, які раніше не існували. Весь ефект досягається за допомогою уяви. За допомогою цього психічного процесу кожен індивід має унікальну можливість створювати та моделювати власну реальність. Так, наприклад, художник здатний відобразити у творі ті питання, які найбільше хвилюють його самого, тим самим зменшивши кількість власних переживань із цього приводу. Уява чудово допомагає процесу сублімації. Роль уяви у будь-якому виді діяльності надзвичайно висока.

Таким чином, можна зробити висновок: колективна творча справа відіграє важливу роль у соціалізації дитини. Якщо ми хочемо, щоб наші діти були ініціативними, активно включалися в життя суспільства нам, педагогам, треба надавати їм такі можливості та ситуації, в яких вони навчилися б

взаємодіяти з іншими, навчилися висловлювати свою думку. У цьому багато чому допоможе методика колективного творчого виховання.

1.2. Особливості та специфіка формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності

Молодший шкільний вік (з 6-7 до 9-10 років) визначається важливою зовнішньою обставиною у житті дитини – вступом до школи. Стаючи старшою, дитина активно пізнає навколишню дійсність. Образи в її голові складаються не раптом, не відразу, а поступово розвиваються. Враження ґрунтуються на вже наявних уявленнях про світ. Спочатку уривчасті примітивні враження трансформуються у щось складніше, набувають вигляду емоційно забарвлених спогадів. Вони можуть залишати як приємний позитивний слід, так стати причиною формування замкнутості та агресивності. Чим вразливіша дитина, тим швидше у неї розвивається образне мислення. Справа в тому, що маленька людина будує власні припущення на основі наявних у неї емоцій. Якщо якась дія дорослого викликає у приємні почуття, вона швидше запам'ятовується, знаходить відгук у серці дитини [6, с. 343]

Щоб повноцінно розвиватися, дитина повинна відчувати інтерес до предмета пізнання. Інакше змусити її сприймати якийсь важливий матеріал практично неможливо. Дитину неможливо переконати в тому, що засвоєння якогось абстрактного матеріалу необхідне для її подальшого життя. Мотивація в неї, зазвичай, народжується з несвідомого інтересу. Мотивація має спонукати до того, щоб почати цікавитися чимось самостійно, без впливу дорослих на цей процес. Звісно, батьки мають контролювати розвиток мислення своєї дитини. Тільки не треба поспішати дитину, від подібних дій не буде великого толку. Задовольняти потребу у пізнанні для учня так само важливо, як і дорослого. Слід пам'ятати про те, що дитина у всьому спирається на власні емоції. Мотивація у з'являється тоді, коли якийсь предмет чи явище чимось привернули її увагу.

Усі пізнавальні процеси, писав В.Сухомлинський [31] пов'язані один з одним. Одне не може повноцінно розвиватись без іншого. Було б абсурдним припускати, що неуважна дитина, яка не виявляє інтересу до занять, здатна щось засвоїти. Розвиток зв'язного мовлення відбувається із розвитком мислення. Мислення як процес розвивається в дітей поруч із іншими пізнавальними процесами: сприйняттям, пам'яттю, увагою, уявою тощо. Щоб воно швидше розвивалося, необхідно тренувати пам'ять, а також приділяти увагу формуванню зв'язного мовлення. Чим більш насиченою і багатою буде мова, тим краще дитина думатиме. Тут справді простежується дуже тісний взаємозв'язок. Коли дитина довго не починає говорити, у неї відбувається затримка інших психічних процесів. І навпаки, невеликий успіх у чомусь одному спричиняє розкриття інших функцій.

Усі пізнавальні процеси в початковій школі розвиваються не однаково. Нерівномірність розвитку пізнавальних процесів часто лякає батьків, змушує їх шукати альтернативні способи, щоб прискорити процес розвитку. Слід попередити особливо нетерплячих батьків про те, що поспішати все ж таки не варто. Кожна дитина розвивається так, як може. Мислення не може випереджати пам'ять, уяву та мовлення. Ці компоненти мають сильний вплив один на одного. Методики, спрямовані на покращення мислення, є неймовірно корисними, тому не варто їх ігнорувати або категорично відкидати.

У початковій школі між дітьми часто виникають конфлікти. Учні початкових класів не вміють поступатися один одному, ділитися своїми речами, шукати правильні шляхи вирішення суперечок. Тому вчителю початкових класів необхідно приділяти багато уваги навчанню школярів прийомам дитячої дипломатії, запропонувавши їм різноманітні заняття з теми «Вчимося домовлятися».

У дітей немає природжених навичок соціального спілкування, вони навчаються цьому під час взаємодії один з одним. Це складний процес, який починається ще в дошкільному віці, але особливої ваги він набуває саме в шкільний період. До моменту вступу до школи кожна дитина має чітке

відчуття свого особистого «Я», яке вона готова відстоювати. Молодший школяр орієнтований самоствердження. Така ситуація часто призводить до зіткнення інтересів, що у свою чергу виявляється у появі конфліктів. І ось тут виявляється дуже серйозна проблема – діти не вміють комунікувати один з одним, йти на якісь поступки та миритися.

Завдання вчителя, на думку Н.Резнік [29] навчити школярів домовлятися між собою. Комунікувати – отже пристосовуватися інтересам інших за одночасного обстоювання своїх інтересів, тобто вміти шукати компроміси. Це вміння має на увазі наявність таких якостей:

- поважати думку інших;
- доброзичливо спілкуватися;
- правильно формулювати свої вимоги; керувати своїми емоціями.

Більшість дитячих вчинків залежить від настрою, яким вони ще не вміють керувати. У конфліктній ситуації школяр найчастіше робить вчинки під впливом гнівних імпульсів. До початку шкільного періоду дитина психологічно готова до управління своїми емоціями, але не знає, як це потрібно робити. Тому ще однією причиною виникнення конфліктів у дітей є не їхнє невміння налагоджувати контакти, а відсутність досвіду соціального спілкування.

Також треба враховувати, що в такому віці діти заціклені тільки на своїх відчуттях і майже немає відчуття співпереживання. Вони не хочуть поступатись іншому. Є й інші причини невміння дітей домовлятися. Це може бути наслідком неправильного сімейного виховання, при якому батьки ніколи не намагалися шукати компроміси з дитиною, а лише виставляли їй низку вимог. У деяких випадках дається взнаки негативний соціальний досвід, отриманий у дошкільний період. Якщо дитина якийсь час відчувала агресивний тиск з боку своїх однолітків, це може позначитися на моделі поведінки.

Виявити причини недоговороспроможності можна шляхом проведення діагностичних тестів, анкетування батьків, опитування вихователів. У

поодиноких випадках для вирішення проблеми підвищеної конфліктності дитини знадобиться допомога психолога. Найчастіше достатньо проведення системи колективних чи групових занять на тему «Вчимося домовлятися».

Робота вчителя над розвитком у дітей комунікативних умінь має бути систематичною та постійною.

Таку діяльність необхідно направити на навчання школярів:

- етично цінним нормам та способам поведінки у відносинах з іншими людьми;
- вмінням встановлювати та підтримувати контакти;
- принципам побудови дружніх відносин;
- правилам співробітництва;
- розумінню, як легко може виникнути сварка чи бійка;
- вмінню оцінювати свою поведінку;
- вмінню визначати причину сварки;
- вмінню уникати конфліктних ситуацій;
- способам та прийомам самостійного вирішення конфлікту [40].

Одних порад і пояснень дорослих, як слід правильно поводитися, недостатньо, необхідна практика. Тому не можна намагатися захищати дітей від конфліктів, а потрібно ознайомити школярів із моделлю поведінки у проблемних ситуаціях.

Для цього можна проводити:

- групову дискусію;
- створення проблемних ситуацій, їх аналіз у мікрогрупах із наступною рефлексією;
- драматизацію;
- рольові ігри;
- елементи соціально-психологічного тренінгу;
- елементи дослідження, спостереження, самоспостереження, експерименту, досліди;

•аналіз конкретних життєвих ситуацій, текстів; слухання та аналіз драматичних творів.

Найкращим способом набуття соціального досвіду учнями початкових класів є гра. У першій стадії формування комунікативних умінь ігри повинні мати конкретну спрямованість, тобто вчити дітей різним моделям поведінки: що сказати; як вчинити; як захистити себе; як перешкодити неправильній поведінці; як заступитись за іншого [6, с. 34].

Такі ігри мають переважно тренінговий характер. Ігри для дітей «Вчимося домовлятися»:

Гра «Мені не подобається» допоможе дітям краще розумітися на своїх відчуттях і правильно формулювати причину свого невдоволення. Дітям пропонується продовжити речення «Мені не подобається, коли ...».

Гра «Скажи конкретніше» сприяє розвитку вміння конкретизувати свої вимоги. Вчитель просить школярів дати розгорнуту відповідь «Я говорю «Зупинись!», якщо ...».

Гра «Я вчиню як...» допоможе вибрати правильну модель поведінки. Цю гру потрібно проводити після перегляду мультфільму чи прочитання літературного твору.

Гра «Зроби по-іншому» полягає у моделюванні дітьми правильної поведінки у конфліктній ситуації. Для цього їм потрібно показати фрагмент якогось мультфільму, де продемонстровано конфлікт, та попросити запропонувати варіант його вирішення чи запобігання.

Головний результат, який має бути досягнутий у ході таких занять, полягає в тому, що діти опанують навички вирішення конфліктів, якими зможуть користуватися за відсутності дорослих. Проте вже з середини першого року навчання у школі слід відмовитися від проведення чітко структурованих занять, оскільки це привчатиме дітей до того, що будь-які конфліктні ситуації мають вирішувати дорослі. При цьому сама дитина почуватиметься об'єктом конфлікту, і не прагнучиме самостійно її вирішувати.

На другій стадії розвитку вмінь школярів комунікувати між собою рекомендується пропонувати їм вільні ігри. Саме такі заняття часто є джерелом появи різних проблем, які учні повинні будуть вирішити самостійно. Оскільки завдання гри не буде безпосередньо пов'язане з пошуком шляхів вирішення конфлікту, а спрямоване на досягнення іншої ігрової мети, то учні прийматимуть спонтанні рішення, що стане безцінним досвідом для розвитку умінь комунікувати між собою [37]

Важливо давати дітям максимальну свободу, допустиму під час гри. Не потрібно організовувати дітей, вказувати їм послідовність виконання, умови досягнення результату. Навпаки, сенс таких занять полягає саме в тому, щоб у разі проблемних ситуацій у дітей підштовхнути до їх вирішення. Вчитель у разі повинен займати виключно посередницьку позицію і втручатися лише у тому випадку, якщо сварка перетворюється на гостру стадію.

Можна запропонувати такі ігри:

Гра «Малюємо вдвох» – на одному аркуші та одним набором фломастерів намалювати загальний малюнок та придумати йому назву.

Гра «Острів Конфліктів» – діти потрапили на острів, де люди постійно сваряться один з одним. Потрібно запропонувати варіанти вирішення їхніх проблем.

Гра «Килим світу» – учні, які не можуть домовитися між собою, сідають на килим, де мають висловити негативні емоції (без переходу на особистості) та помиритися.

Гра «Оповідання від першої особи» – кожній стороні, що конфліктує, пропонується розповісти про ситуацію, що склалася від імені її кривдника.

Хорошим способом розвивати в дітей комунікативні уміння є пропозиція придумати казки про дружбу, способи пошуку друзів, про конфлікти позаземних цивілізацій.

Робота над формуванням уміння дітей домовлятися та вирішувати конфлікти має бути всебічною та проводитись постійно. Не треба обмежуватися лише організацією спеціальних занять. Це можна робити

щодня, використовуючи з цією метою будь-який вдалий випадок. Ось кілька порад для вчителя.

Рекомендації вчителю під час конфліктної ситуації між дітьми [24]:

Не втручати у ситуацію одразу, давши можливість дітям самим розібратися.

У разі вирішення будь-якого конфлікту в класі не висувати дитині конкретну вимогу, а надати їй кілька варіантів на вибір.

Наприклад, не «Віддай іграшки», а «Яку зі своїх іграшок ти можеш дати своєму другові пограти?».

Змінювати звичні правила, обстановку у класі. Наприклад, якщо діти сваряться через черговість чергування, можна не призначити когось, а запропонувати використовувати лічилку.

Не брати сторону лише однієї конфліктуючої сторони. Привчати дітей до думки, що відповідальність за конфлікт завжди несуть двоє.

До плану виховної роботи потрібно включити заходи на такі теми:

«Культура поведінки та такт»;

«Мовний етикет. Шкільний етикет»;

«Вчинки людини та їх характер»;

«Як вирішити конфлікт»;

«Як вплинути на поведінку іншої людини»;

«Що робити з образою».

Дуже хороших результатів можна досягти, залучаючи дітей до спільної діяльності під час реалізації колективно-творчої роботи «Давай домовимося» або проєкту «Я вмію домовлятися». Можна скористатися розробленою програмою курсу «Вчимося домовлятися», яка умовно поділена на блоки «Я» – «Ти» – «Ми». Також вчителю необхідно постійно працювати над підвищенням психолого-педагогічної компетентності батьків. Необхідно вчити їх відмовлятися від авторитарного способу спілкування з дитиною і бути прикладом того, як можна прийняти рішення, яке влаштує всіх. Здобувши досвід залагодження конфліктів, діти стають більш незалежними. Дитина, яка

навчитися домовлятися з іншими, виросте товариською, доброю до людей. І це дуже важливо, оскільки життєвий успіх людини в житті багато в чому залежить від того, як вона зможе побудувати відносини з оточуючими. Особливості технології творчих майстерень припускають створення атмосфери співробітництва у спілкуванні, зацікавленість учня у вивченні теми, спільний пошук істини. Важливо й те, що застосування цієї технології допомагає вчителю виробити в дітей вміння індивідуальної, парної і групової роботи, сприяє розвитку творчих сторін особистості учня [22].

Реалізація технології передбачає кілька етапів: індукцію, самоконструкцію, соціоконструкцію, соціалізацію, афішування, розрив рефлексію.

Отже, проаналізувавши праці вчених, ми зрозуміли, що у сучасній літературі колективне творче виховання та колективна творча діяльність є синонімами. Колективна творча діяльність – це ефективний метод виховання, навчання та розвитку учнів, заснований на позитивній діяльній активності, колективному авторстві та позитивних емоціях. Колективне творче виховання – особливий спосіб організації життєдіяльності дітей і дорослих, що передбачає спільну діяльність, спрямовану на поліпшення спільного життя. Воно включає у собі кілька видів виховного впливу на учнів. Сюди відносяться: виховний вплив на школярів з боку дорослих (педагогів, рідних, друзів школи та класу), насамперед, прихований (непомітний), а також відкритий, який у суспільному житті школи відіграє допоміжну роль; взаємний вплив школярів – однолітків, старших і молодших; самовиховання кожного школяра.

Також ми з'ясували, що основною ідеєю колективного творчого виховання є колективна творча справа. Цю методику дуже широко використовують у практиці. Вона дає можливість молодшим школярам навчитися взаємодіяти у групі, розвинути у собі такі якості, як комунікативність, творчість, активність, ініціативність.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ТВОРЧІЙ КОЛЕКТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Дослідження рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності

Метою констатуючого етапу експериментальної роботи було визначення комплексу діагностичних методик та діагностика рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів у процесі колективної творчої діяльності. Учні – діти молодшого шкільного віку (вік 7-8 років), учні 1 «А» класу. Для проведення експериментальної роботи було сформовано експериментальну (12 дітей) та контрольну (12 дітей) групи.

Для діагностики рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів у процесі колективної творчої діяльності, ми виділили такі показники та діагностичні методики до них, які представлені в Таблиці 1.

Таблиця 1

Показники рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів

Показники рівня сформованості комунікативних умінь учнів початкових класів	Діагностичні методики
Групова взаємодія учнів у ситуації навчальної задачі	«Килим»
Рівень розвитку зв'язного мовлення	«Дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення учнів на основі складання оповідання за сюжетними картинками»
Дії, спрямовані на позицію співрозмовника.	Хто має рацію?
Дії щодо узгодження зусиль у процесі організації та здійснення співробітництва	«Рукавички»
Розуміння дитиною завдань, що висувуються дорослим у різних ситуаціях взаємодії	Діагностика комунікативних умінь (Розділ 1)
Розуміння дитиною стану однолітка	Діагностика комунікативних умінь (Розділ 2)
Уявлення дитини про способи вираження	Діагностика комунікативних умінь

свого ставлення до дорослого	(Розділ 3)
Уявлення дитини про способи вираження	Діагностика комунікативних умінь
свого ставлення до однолітка	(Розділ 4)

Методика «Хто має рацію?». Мета методики – виявлення сформованості дій, що враховують позицію партнера. Дослідження проводилося у вигляді індивідуальної бесіди з дитиною, якій давався по черзі текст трьох завдань. У протоколах фіксується те, як дитина приступила до їх реалізації.

Критерії оцінювання: розуміє, що існують різні позиції та точки зору (Подолання егоцентризму), орієнтується на позиції інших людей, які відрізняються від власної; усвідомлює існування різних підстав, що дозволяють оцінити той самий предмет, враховує різні думки та вміє обґрунтувати власну; враховує різні потреби та інтереси.

Рівні оцінювання: 1-4 бали – низький рівень: дитиною не враховано можливості різних підстав, щоб оцінити один і той же предмет (наприклад, зображений персонаж і якість самого малюнка в завданні 1) або вибір (завдання 2 та 3), відповідно виключається існування різних точок зору; дитиною приймається бій одного з персонажів, а іншу позицію вона однозначно визнає як неправильну.

4-7 балів – середній рівень: відповідь є частковою правильною, дитина приймає різноманітність можливих підходів при оцінюванні предмета чи ситуації, допускає справедливість чи помилковість різних думок, але не може обґрунтувати свої відповіді.

8-9 балів – високий рівень: дитина розуміє, що оцінки та підходи до вибору відносні, може враховувати відмінність позицій персонажів з адекватним обґрунтуванням своєї думки.

Показники констатуючого експерименту в експериментальній групі представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Констатуючий експеримент в експериментальній групі з вивчення рівня сформованості дій, що враховують позицію партнера

ПІБ	Текст 1	Текст 2	Текст 3	Усього балів	Рівень сформованості дій, що враховують позицію партнера
Марія Т.	3	3	3	9	високий
Ігор Б.	1	2	2	5	середній
Ірина Г.	3	3	3	9	високий
Настя Н.	2	3	2	7	середній
Оля Д.	1	1	1	3	низький
Максим П.	1	1	1	3	низький
Віктор Р.	1	2	2	5	середній
Микола Ш.	2	1	1	4	низький
Анна Е.	1	1	1	3	низький
Дмитро Б.	2	1	2	5	середній
Вікторія Р.	1	2	1	4	низький
Ірина Л.	1	1	1	3	низький

В експериментальній групі високий рівень сформованості дій, які враховують позицію партнера, виявлено у Марії Т. та Ірини Г. Дівчатка розуміють, що оцінки та підходи до вибору відносні можуть враховувати відмінність позицій персонажів з адекватним обґрунтуванням своєї думки. Середній рівень показали 4 першокласники, чия відповідь є частковою правильною, вони приймали різноманітність можливих підходів при оцінюванні предмета чи ситуації, допускали справедливість або помилковість різних думок, але вагалися з обґрунтуванням своїх відповідей. Низький рівень виявлено у 6 учнів початкових класів, якими не враховано можливості різних підстав, даючи оцінку одного й того ж вибору, відповідно виключається існування різних точок зору; ними приймається бій одного з персонажів, а іншу позицію вони однозначно визнають як неправильну.

У контрольній групі високий рівень сформованості дій, що враховують позицію партнера, виявлено у чотирьох дітей (таблиця 3).

Констатуючий експеримент у контрольній групі з вивчення рівня сформованості дій, що враховують позицію партнера

ПІБ	Текст 1	Текст 2	Текст 3	Усього балів	Рівень сформованості дій, що враховують позицію партнера
Ірина Б.	3	3	3	9	високий
Настя О.	1	2	2	5	високий
Оля П.	3	3	3	9	високий
Микола Р.	2	3	2	7	середній
Дарина М.	1	1	1	3	середній
Іван Ш.	1	1	1	3	середній
Настя С.	1	2	2	5	високий
Сергій О.	2	1	1	4	середній
Дмитро Д.	1	1	1	3	низький
Андрій Д.	2	1	2	5	середній
Ірина Н.	1	2	1	4	низький
Вікторія А.	1	1	1	3	низький

Середній рівень виявлено у 5 учнів початкових класів, які дають частиною правильну відповідь. Діти не могли привести до обґрунтування своїх відповідей. Низький рівень виявлено у 3 дітей, які вважають, що має рацію один персонаж і відносяться до іншої позиції як однозначно неправильної.

Як видно з цих результатів, високий рівень показують 15% учнів експериментальної групи та 30% учнів контрольної групи. Середній рівень відзначений у 35% учнів експериментальної групи та 40% учнів контрольної групи. Низький рівень відзначений у 50% учнів експериментальної групи та 30% в учнів контрольної групи.

Метою вивчення комунікації було використано методику «Рукавички». Мета методики – виявлення рівня сформованості дій кооперації. Дослідження проводилося у вигляді спостереження за тим, як взаємодіють учні, які працюють у класі в парах. Діти мали можливість самостійного вигадування візерунка, але перед цим вони домовлялися один з одним про візерунок, який вони повинні намалювати. У кожній парі учнів були рукавички, що мають силует для правої та лівої руки та наявність однакових наборів кольорових олівців. В ході аналізу оцінили якість продуктивності спільної діяльності, враховувалося, як діти зуміли домовитися, як вони прийшли до спільного рішення, чи вміють вони переконувати, аргументувати свою точку зору тощо, вивчалися особливості взаємного контролю в ході виконання діяльності, аналізувалась специфіка їх емоційного ставлення до спільної діяльності, що носить позитивний, нейтральний чи негативний характер.

Критерії оцінювання:

в основі оцінки продуктивності спільної діяльності лежить ступінь подібності візерунків на рукавичках;

чи зуміли діти домовитися, дійти спільного рішення, чи мають вони навички переконання;

особливості взаємного контролю у процесі виконання діяльності;

чи можуть діти помітити, що вони відступили від початкового задуму, яка специфіка їхньої реакції;

здійснення взаємодопомоги у процесі малювання;

особливості емоційного ставлення до спільної діяльності: чи є вона позитивною (робота приносить задоволення та інтерес), нейтральною (діти здійснює взаємодію один з одним, оскільки необхідно) або негативною (відбувається ігнорування один одного, сварки).

Рівні оцінювання:

1 бал – низький рівень: візерунки відрізняються явною перевагою відмінностей або відсутністю подібності взагалі. У дітей відсутні спроби

домовитись, неможливо досягти згоди, кожен продовжує наполягати на своєму.

2 бали – середній рівень: подібність є лише частковим за окремими ознаками (кольором або формою деяких деталей), існує ряд помітних відмінностей.

3 бали – високий рівень: візерунок на рукавичках однаковий або дуже схожий, між дітьми відбувається активне обговорення можливих варіантів візерунка, вони досягають згоди, обговорюючи спосіб розфарбовування рукавичок; здійснюють порівняння способів дії та їх координацію при спільній дії, відстежують процес реалізації прийнятого задуму.

Показники констатуючого експерименту в експериментальній групі вивчення рівня сформованості дій кооперації представлені в Таблиці 4.

Таблиця 4

Рівень сформованості процесів кооперації. Констатуючий експеримент у експериментальній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	2	Середній
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	2	Середній
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Низький
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	1	Низький
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

Показники констатуючого експерименту в контрольній групі представлені в Таблиці 5.

**Рівень сформованості процесів кооперації. Констатуючий експеримент у
контрольній групі**

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Ірина Б.	2	Середній
Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	1	Низький
Настя С.	3	Високий
Сергій О.	1	Середній
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий
Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	1	Низький

В експериментальній групі високий рівень сформованості дій кооперації виявлено у Марії та Ірини. Вони активно обговорювали свій візерунок; вибрали спосіб, яким вони розфарбовуватимуть рукавички; порівнювали способи дії та координували їх за допомогою спільного виконання; стежили, як відбувається реалізація їхнього задуму. Середній рівень виявлено у 5 школярів. У їхніх роботах присутня часткова подібність за окремими ознаками (кольором або формою деяких деталей), але є й ряд помітних відмінностей. Низький рівень показали п'ять учнів, їхні візерунки мають багато відмінностей або зовсім не схожі. Діти не намагалися домовлятися чи не змогли дійти однієї думки, кожен наполягав на своїй.

У контрольній групі високий рівень сформованості дій кооперації виявлено у трьох дітей, які змогли домовитись, здійснити взаємоконтроль та взаємодопомогу ході малювання, виявили позитивне емоційне ставлення до спільної діяльності. Середній рівень показали 7 учнів, роботи яких,

незважаючи на наявність певної подібності, мають значні різноманітності. Низький рівень виявлено у 2, роботи яких зовсім різні через те, що діти не змогли дійти згоди.

Як очевидно з представлених результатів у 2 експериментальній групі високий рівень мають лише 17% учнів, у контрольній групі – 25%. Середній рівень сформованості дій кооперації відзначений у 41% учнів експериментальної групи та у 58% учнів контрольної групи, низький рівень відзначається у 42% учнів експериментальної групи та у 17% контрольної групи.

Вивчення рівня сформованості навичок групової взаємодії учнів у ситуації навчального завдання проводилося з допомогою методики «Килим».

Рівні оцінювання:

Низький рівень: на килимі немає жодної, або відзначається тільки одна оцінювана ознака.

Середній рівень: на килимі є дві з оцінюваних ознаки.

Високий рівень: наявність трьох із оцінюваних критеріїв.

Отримані результати представлені у таблиці 6.

Таблиця 6

Рівень сформованості навичок групової взаємодії учнів у ситуації навчального завдання (Методика «Килим»)

рівні	Експериментальна група	Контрольна група
	%	%
Високий	33	43
Середній	41	57
Низький	26	-

Як видно з представленої таблиці в експериментальній групі у 33% відзначається високий рівень сформованості навичок групової взаємодії учнів у ситуації навчальної задачі, у контрольній групі високий рівень відзначено у 43% учнів. Середній рівень відзначається у 41% учнів експериментальної групи та у 57% контрольної групи. Низький рівень сформованості відзначений

у 26% учнів експериментальної групи. У контрольній групі низький рівень не виявлено.

Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів досліджувався за допомогою методики «Дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення учнів з урахуванням складання розповіді із серії сюжетних картинок». Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 7.

Таблиця 7

Рівень розвитку зв'язного мовлення. Констатуючий експеримент у експериментальній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	2	Середній
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	2	Середній
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Низький
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	1	Низький
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

Показники констатуючого експерименту в контрольній групі вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення представлені в таблиці 8.

Таблиця 8

Рівень розвитку зв'язного мовлення. Показники констатуючого експерименту у контрольній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Ірина Б.	2	Середній

Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	1	Низький
Настя С.	3	Високий
Сергій О.	1	Середній
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий
Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	1	Низький

У експериментальній групі високий рівень розвитку зв'язного мовлення виявлено у Марії та Іри. Середній рівень розвитку зв'язного мовлення виявлено у 5 учнів початкових класів. Низький рівень розвитку зв'язного мовлення показали 5 учнів.

У контрольній групі високий рівень розвитку зв'язного мовлення виявлено у трьох дітей. Середній рівень показали 7 учнів.

Як очевидно з результатів у експериментальній групі високий рівень мають лише 17% учнів, у контрольній групі – 25%. Середній рівень відзначений у 41% учнів експериментальної групи та у 58% учнів контрольної групи, низький рівень відзначається у 42% учнів експериментальної групи та в 17% контрольної групи.

Діагностика комунікативних. Розділ 1. Мета: Визначити рівень розвитку комунікативних здібностей (розуміння дитиною завдань, що висуваються дорослим у різних ситуаціях взаємодії). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 9.

Таблиця 9

Рівень комунікативних здібностей. Показники констатуючого експерименту в експериментальній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий

Ігор Б.	2	Середній
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Низький
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	1	Низький
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

Троє дітей з експериментальної групи показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей, причому низький рівень відзначається у п'яти дітей, а середній – у 4-х учнів. Діти з високим рівнем розвитку комунікативних здібностей чітко розпізнають різні ситуації взаємодії, виокремлюють завдання та вимоги, які пред'являються дорослими в цих ситуаціях, і вибудовують свою поведінку відповідно до них.

Показники констатуючого експерименту в контрольній групі вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення представлені в таблиці 10.

Таблиця 10

Рівень комунікативних здібностей. Показники констатуючого експерименту у контрольній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Ірина Б.	2	Середній
Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	1	Низький
Настя С.	3	Високий

Сергій О.	1	Середній
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий
Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	2	Середній

У контрольній групі також троє дітей показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей, середній рівень відзначений у восьми учнів та низький – в одного молодшого школяра.

Розділ 2. Ціль: Виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (розуміння дитиною стану однолітка). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 11.

Таблиця 11

Рівень комунікативних здібностей (розуміння дитиною стану однолітка).

Показники констатуючого експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	2	Середній
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Низький
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	1	Низький
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

З представленої таблиці 11 видно, що троє дітей з експериментальної групи показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей. Дані діти розрізняють емоційний стан однолітків. Середній рівень відзначений у чотирьох учнів початкових класів, а найнижчий – у п'яти. Низький рівень

розвитку комунікативних здібностей характеризується тим, що ці діти не можуть розрізняти емоційного стану однолітків. Такі діти, як правило, мають суттєві труднощі у спілкуванні. Показники констатуючого експерименту в контрольній групі вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення представлені в таблиці 12.

Таблиця 12

Рівень комунікативних здібностей (розуміння дитиною стану однолітків).

Показники констатуючого експерименту у контрольній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Ірина Б.	2	Середній
Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	1	Низький
Настя С.	3	Високий
Сергій О.	1	Середній
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий
Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	2	Середній

Як видно з представленої таблиці 12, у контрольній групі також троє дітей показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей, середній рівень відзначений у восьми учнів та низький – в одного молодшого школяра.

Розділ 3. Ціль – виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (уявлення про способи вираження свого ставлення до дорослого). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 13.

Таблиця 13

Рівень комунікативних здібностей (уявлення про способи вираження свого ставлення до дорослого). Показники констатуючого експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Середній
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	2	Середній
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

З представленої таблиці 13 видно, що четверо дітей з експериментальної групи показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей. Дані діти мають уявлення про загальноприйняті норми та способи вираження ставлення до дорослого. Середній рівень відзначений у п'яти учнів початкових класів. Ці діти мають недостатньо чіткі уявлення про загальноприйняті норми та способи вираження ставлення до дорослого. Низький рівень зазначений у трьох дітей, характеризується тим, що ці діти не мають чітких уявлень про загальноприйняті норми та методи вираження ставлення до дорослого. У процесі дослідження троє учнів початкових класів обрали ситуацію, у якій герой не прагне допомогти дорослому. Показники констатуючого експерименту в контрольній групі вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення представлені в таблиці 14.

Таблиця 14

Рівень комунікативних здібностей (уявлення про способи вираження свого ставлення до дорослого). Показники констатуючого експерименту у контрольній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Ірина Б.	2	Середній

Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	1	Низький
Настя С.	3	Високий
Сергій О.	1	Низький
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий
Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	2	Середній

Як видно з представленої таблиці 14, у контрольній групі троє дітей показали високий рівень розвитку комунікативних здібностей, середній рівень відзначений у семи учнів та низький – у двох учнів початкових класів.

Розділ 4. Мета – виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 15.

Таблиця 15

Рівень комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Показники констатуючого експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	2	Середній
Ірина Г.	2	Середній
Настя Н.	2	Середній
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	1	Середній
Віктор Р.	1	Низький
Микола Ш.	1	Середній

Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	1	Низький
Ірина Л.	1	Низький

З представленої таблиці 15 видно, що тільки один молодший школяр (Марія Т.) показала високий рівень комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Марія обрала ситуацію, у якій персонаж сам допомагає однолітку. Вісім дітей із експериментальної групи показали середній рівень розвитку комунікативних здібностей. Дані діти вибрали ситуацію, в якій персонаж бачить труднощі іншого, але не допомагає йому сам, а звертається до дорослого (пропонує дорослому допомогти дівчинці, що впала, захистити малюка). Низький рівень зазначений у трьох дітей, характеризується тим, що ці діти обрала ситуацію, в якій персонаж не прагне допомогти іншій дитині.

Показники констатуючого експерименту в контрольній групі вивчення рівня розвитку зв'язного мовлення представлені в таблиці 16.

Таблиця 16

Рівень комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Показники констатуючого експерименту у контрольній групі

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Ірина Б.	2	Середній
Настя О.	2	Середній
Оля П.	2	Середній
Микола Р.	2	Середній
Дарина М.	2	Середній
Іван Ш.	2	Середній
Настя С.	3	Високий
Сергій О.	1	Середній
Дмитро Д.	2	Середній
Андрій Д.	3	Високий

Ірина Н.	3	Високий
Вікторія А.	2	Середній

Як очевидно з представленої таблиці 14, у контрольній групі не зазначено низький рівень розвитку комунікативних здібностей. Високий рівень мають троє дітей, середній – дев'ять. Високий рівень характеризується тим, що ці діти мають стійкі уявлення про загальноприйняті норми поведінки у ситуації взаємодії з однолітком, знають, як надати допомогу, підтримку. Середній рівень відзначений у дітей, які мають недостатньо чіткі уявлення про соціально прийнятні дії в ситуаціях комунікації з іншими дітьми. Низький рівень відзначається у дітей, які не мають чітких уявлень про соціально прийнятні дії у ситуаціях комунікації.

Далі складемо узагальнюючу таблицю за наслідками діагностики.

Таблиця 17

Результати діагностики комунікативних умінь

Розділи	Експериментальна група, %			Контрольна група, %		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Розділ 1	25	42	33	25	67	8
Розділ 2	25	42	33	25	67	8
Розділ 3	33	42	25	25	58	17
Розділ 4	8	67	25	25	75	0

Як видно з таблиці 17, в експериментальній групі з чотирьох розділів у більшості дітей відзначений середній рівень розвитку комунікативних здібностей. Однак також значна частина учнів початкових класів експериментальної групи показала низький рівень розвитку комунікативних здібностей. Так, за розділами 1 і 2, низький рівень відзначений у 33% учнів початкових класів, а за розділами 3 та 4 – у 25%, тоді як у контрольній групі за розділами 1 та 2 низький рівень відзначається лише у 8% учнів початкових класів, за розділом 3 – у 17%, у розділі 4 – низький рівень розвитку комунікативних здібностей не виявлено.

2.2.Зміст експериментальної роботи з формування комунікативних умінь учнів початкових класів у творчій колективній діяльності

Мета формуючого експерименту реалізувати комплекс заходів навчання учнів початкових класів комунікативних умінь. Відповідно до поставлених цілей та завдань педагогічної діяльності використовувалися ігри та вправи з театральної педагогіки, конкурси та вікторини. В основу навчання покладено ігрову діяльність, що відповідає віковим особливостям дітей. Заняття проводилися з дітьми експериментальної групи, заняття проводилися з групою по 40 хв 2 рази у тиждень протягом 7 тижнів.

Організація роботи було поділено на три основні етапи.

Етап 1. На першому етапі використовувалися вправи, які допомагали розглянути в кожній дитині ті якості, які вони мають у реальному житті.

Етап 2. Основне завдання цього етапу – допомогти дитині повернутися до себе природною, справжньою. Так само використовуються тренінги на розвиток уваги, уяви, сили голосу, мовного дихання, виразності мови, міміки та жестів, комунікативних здібностей.

Етап 3. Його головний зміст – створення та участь у інсценуванні. У ході підготовки до вистави дотримуються правил, за яких діти пробують себе у різних ролях.

Теоретична частина включає короткі відомості про витoki театрального мистецтва, знайомство з театральними професіями, загальне уявлення про види та жанри театрального мистецтва: драматичний театр, музичний театр (опера, балет, оперета, мюзикл), театр ляльок, цикл пізнавальних бесід про життя та творчість великих майстрів театру. Розмови проводилися нами відповідно до змісту навчально-тематичного плану, представленого в нашій програмі.

Практична частина роботи спрямована на отримання початкових навичок акторської майстерності. Характер театральної діяльності навіть у рамках дитячої студії потребує розвитку особливих умінь та навичок, без яких не може бути поставлено театральне дійство. До таких навичок потрібно

насамперед віднести комунікативні навички, які у свою чергу діляться на два основні види: вербальні та невербальні. Такі навички відпрацьовувалися разом із дітьми у період репетицій до різних виступів, за допомогою спеціальних вправ. Вправи «Договоримось?», «Такі питання» спрямовані на розвиток мови дитини, встановлення партнерських відносин між учасниками групи з допомогою слова, вербальної комунікації. А вправа «Сліпий і поводитир» допомагає формуванню партнерства та довіри через невербальні способи комунікації.

Гра «Назви ім'я сусіда ласкаво» дозволила дітям налаштуватися на спілкування, створила позитивний настрій. Після закінчення вправи діти обрали найвдаліший костюм. Після знайомства з піктограмами, було запропоновано намалювати на аркуші паперу обличчя людини з різними емоціями на вибір дитини. Потім ми розповіли дітям, як можна змінити себе за допомогою міміки, жестів та запропонували, використовуючи міміку, зобразити різний настрій та за допомогою жестів зробити коротке повідомлення. Учні показували жестами такі фрази як «Я люблю тебе», «Це не можна робити», «Сій, не ходи». У грі «Здогадайся, хто я» дитині було запропоновано зобразити будь-кого або що-небудь за допомогою міміки, жестів, а решті дітей відгадати, що він задумав.

Дикція та артикуляція особливо важлива тема в театральній діяльності. Формуванню різних видів уваги (довільна та мимовільна) допомагали такі вправи як «Опиши зовнішність», «Дзеркало» тощо.

Важко переоцінити значення фантазії та наочно-образного мислення для втілення театральних образів на сцені. Розвитку фантазії та наочно-образного мислення сприяють читання літератури, заняття музикою. Особливо розвиває прослуховування музичних творів. Прослуховування музики розвиває наочно-образне мислення – здатність аналізувати образ, та був синтезувати його. Етюди на розвиток акторської майстерності включають всі теми, описані вище, тільки в більш серйозній інтерпретації, готуючи дітей до серйозних постановок.

Отримані навички реалізуються безпосередньо у конкретній творчій роботі – етюдах та виставах. Участь учнів у інших заходах, їх акторські навички та творчі здібності оцінюється глядачами та педагогами. Особливо вдалим заходом були «Воїни нашого часу», новорічна казка, конкурс читців. Також успішнішими були заняття, які проводилися у формі ігрових вправ, а саме заняття на тему «увага», «сценічний рух», «уява та фантазія». Крім того, було проведено заняття у формі вікторини, в ході якої ми виховували доброзичливі стосунки дітей один до одного, спонукали дітей до спільної роботи під час інсценування знайомих творів, діти вдосконалювали виразність рухів та інтонаційну мову. Почалося заняття з розминки, гра-пантоміма «Був у зайця город» проводилася колективно, діти імпровізували, передаючи жестами і мімікою зміст вірша, що прослуховується.

Для розвитку комунікативних умінь у дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати такі методи арт-терапевтичної діяльності, як драматерапія, танцювальна терапія, казкотерапія. Цікаві, захоплюючі та улюблені заняття дозволяють сприяти розвитку комунікативних умінь, високому рівню емоційного здоров'я, благополучному виходу зі стресу. Проведені розвиваючі заняття сприяли формуванню навичок ефективного спілкування, уміння аналізувати конфліктні ситуації та знаходити їх конструктивне рішення, змогли зацікавити учнів у вивченні себе та мотивувати молодшого школяра на розвиток особистості, змогли підвищити самооцінку та набутти впевненості у собі, сформували згуртований доброзичливий колектив, перебуваючи в якому діти почувалися комфортно і захищено.

2.3. Оцінка динаміки рівня сформованості комунікативних умінь учнів у творчій колективній діяльності

Метою контрольного етапу експерименту стала повторна діагностика вміння учнів початкових класів домовлятися у процесі колективної творчої діяльності. Показники контрольного етапу в експериментальній групі

вивчення рівня сформованості дій, що враховують позицію партнера, представлені в таблиці 18.

Таблиця 18

Рівень сформованості дій, що враховують позицію партнера. Показники експериментальної групи

ПІБ	Текст 1	Текст 2	Текст 3	Усього балів	Рівень сформованості дій, що враховують позицію партнера
Марія Т.	3	3	3	9	високий
Ігор Б.	3	3	3	9	високий
Ірина Г.	3	3	3	9	високий
Настя Н.	2	3	3	8	високий
Оля Д.	2	2	2	6	середній
Максим П.	2	2	1	5	середній
Віктор Р.	2	2	2	5	середній
Микола Ш.	2	3	2	7	високий
Анна Е.	1	1	1	3	низький
Дмитро Б.	2	1	2	5	середній
Вікторія Р.	1	2	2	5	середній
Ірина Л.	1	1	1	3	низький

Високий рівень показують 42% учнів експериментальної групи та 30% учнів контрольної групи. Середній рівень відзначений у 42% учнів експериментальної групи та 40% учнів контрольної групи. Низький рівень відзначений у 16% учнів експериментальної групи та 30% у учнів контрольної групи.

Показники контрольного експерименту в експериментальній групі вивчення рівня сформованості дій кооперації представлені в таблиці 19.

Таблиця 19

Рівень сформованості процесів кооперації. Показники контрольного експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	2	Середній
Віктор Р.	2	Середній
Микола Ш.	2	Середній
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	3	Високий
Ірина Л.	1	Низький

В експериментальній групі високий рівень мають 42% учнів, у контрольній групі – 25%. Середній рівень сформованості дій кооперації відзначений у 50% учнів експериментальної групи та у 58% учнів контрольної групи, низький рівень відзначається у 8% учнів експериментальної групи та у 17% контрольної групи.

Вивчення рівня сформованості навичок групової взаємодії учнів у ситуації пред'явленої навчальної завдання проводилося з допомогою методики «Килим». Отримані результати представлені у таблиці 20.

Таблиця 20

Рівень сформованості групових навичок взаємодії

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
	%	%
Високий	58	43
Середній	42	57
Низький	-	-

Як видно з таблиці в експериментальній групі у 58% відзначається високий рівень сформованості навичок групової взаємодії учнів у ситуації пред'явленої навчальної задачі, у контрольній групі високий рівень відзначено у 43% учнів. Середній рівень відзначається у 42% учнів експериментальної групи та у 57% контрольної групи.

Далі проводилася повторна діагностика комунікативних умінь. Розділ 1. Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 21.

Таблиця 21

Рівень комунікативних здібностей. Показники контрольного етапу експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень сформованості дій кооперації
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	3	Високий
Максим П.	2	Середній
Віктор Р.	2	Середній
Микола Ш.	3	Високий
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	2	Середній
Ірина Л.	1	Низький

Розділ 2. Ціль: Виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (розуміння дитиною стану однолітка). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 22.

Таблиця 22

**Рівень комунікативних здібностей (розуміння дитиною стану
однолітка). Показники контрольного етапу експерименту
експериментальної групи**

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	3	Високий
Максим П.	2	Середній
Віктор Р.	2	Середній
Микола Ш.	3	Високий
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	3	Високий
Ірина Л.	2	Середній

Розділ 3. Ціль – виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (вираження свого ставлення до дорослого). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 23.

Таблиця 23

**Рівень комунікативних здібностей (уявлення про способи вираження
свого ставлення до дорослого). Показники контрольного етапу
експерименту експериментальної групи**

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	2	Середній

Віктор Р.	2	Середній
Микола Ш.	3	Високий
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	2	Середній
Ірина Л.	2	Середній

Розділ 4. Мета – виявити рівень розвитку комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Результати проведення методики в експериментальній групі представлені у таблиці 24.

Таблиця 24

Рівень комунікативних здібностей (уявлення дитини про способи вираження свого ставлення до однолітка). Показники контрольного експерименту експериментальної групи

ПІБ	Кількість балів	Рівень розвитку зв'язного мовлення
Марія Т.	3	Високий
Ігор Б.	3	Високий
Ірина Г.	3	Високий
Настя Н.	3	Високий
Оля Д.	2	Середній
Максим П.	3	Високий
Віктор Р.	2	Середній
Микола Ш.	3	Високий
Анна Е.	2	Середній
Дмитро Б.	2	Середній
Вікторія Р.	2	Середній
Ірина Л.	2	Середній

Далі складемо узагальнюючу таблицю за наслідками діагностики комунікативних умінь.

**Результати діагностики комунікативних умінь
експериментальної групи**

Розділи	Експериментальна група, % до проведення формуючого експерименту			Експериментальна група, % після проведення формуючого експерименту		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Розділ 1	25	42	33	50	42	8
Розділ 2	25	42	33	58	42	0
Розділ 3	33	42	25	42	58	0
Розділ 4	8	67	25	50	50	0

Як видно з таблиці 25, в експериментальній групі після формуючого етапу, по чотирьох розділах у більшості дітей відзначено високий рівень розвитку комунікативних здібностей. У ході дослідження виявлено, що проведені заходи сприяли формуванню комунікативних умінь учнів початкових у колективній творчій діяльності.

Висновки

У ході дослідження досягнуто мети, вирішено поставлені завдання, сформульовано такі висновки:

Колективна творча справа відіграє важливу роль у соціалізації дитини. Якщо ми хочемо, щоб наші діти були ініціативними, активно включалися в життя суспільства нам, педагогам, треба надавати їм такі можливості та, в яких вони навчилися б взаємодіяти з іншими, навчилися висловлювати свою думку. У цьому допоможе методика колективного творчого виховання. У початковій школі між дітьми часто виникають конфлікти. Учні початкових класів не вміють ділитися своїми речами, знаходити правильні шляхи вирішення суперечок.

Тому вчителю початкових класів необхідно приділяти багато уваги навчанню школярів прийомам дитячої дипломатії, запропонувавши їм різноманітні заняття з теми «Вчимося домовлятися». Завдання вчителя навчити школярів домовлятися між собою, вміти шукати компроміси. Робота над формуванням комунікативних умінь має бути всебічною та проводитись постійно. Здобувши досвід залагодження конфліктів, діти стають більш незалежними. І це дуже важливо, оскільки життєвий успіх людини в житті багато в чому залежить від того, як вона зможе побудувати відносини з оточуючими.

Метою констатуючого етапу експериментальної роботи було визначення комплексу діагностичних методик та діагностика комунікативних умінь учнів початкових класів у процесі колективної творчої діяльності. Для проведення експериментальної роботи було сформовано експериментальну (12 дітей) та контрольну (12 дітей) групи.

В експериментальній групі у 33% відзначається високий рівень сформованості навичок групової взаємодії учнів, у контрольній групі високий рівень відзначено у 43% учнів. Середній рівень відзначається у 26% учнів експериментальної групи та у 57% контрольної групи. Низький рівень сформованості відзначений у 26% учнів експериментальної групи.

Рівень розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів досліджувалися з допомогою методики «Дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення учнів з урахуванням складання оповідання з серії сюжетних картинок» У процесі діагностики встановлено, що в експериментальній групі високий рівень мають лише 17% учнів, у контрольній групі – 25%. Середній рівень сформованості дій кооперації відзначений у 41% учнів експериментальної групи та у 58% учнів контрольної групи, низький рівень відзначається у 42% учнів експериментальної групи та у 17% контрольної групи.

Мета формуючого експерименту – реалізувати комплекс заходів з формування комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності. Відповідно до поставлених цілей та завдань педагогічної діяльності використовувалися ігри та вправи з театральної педагогіки, конкурси та вікторини. В основу навчання покладено ігрову діяльність, що відповідає віковим особливостям дітей. Заняття проводилися з дітьми експериментальної групи по 40 хв 2 рази у тиждень протягом 7 тижнів. Організація роботи було поділено на три основні етапи.

Метою контрольного етапу експерименту була повторна діагностика вміння учнів початкових класів домовлятися у процесі колективної творчої діяльності. В експериментальній групі, після формуючого етапу, по чотирьох розділах у більшості дітей відзначений високий рівень розвитку комунікативних здібностей. Таким чином, підтвердилася гіпотеза дослідження – навчання учнів початкових класів комунікативних умінь у процесі колективної творчої діяльності буде ефективнішим, якщо застосовувати ігрові методи; використовувати тренінгові вправи, що формують комунікативні навички вміння вести діалог; створювати проблемні ситуації; спонукати дітей до написання казок та розповідей про дружбу і взаємодопомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
2. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П. Я досліджую світ : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 136 с.
3. Борбич Н. В. Особливості шкільної соціалізації учнів початкових класів. Педагогічні науки : збірник праць. Полтава, 2009. Вип.2. С. 4-8.
4. Вашуленко М. С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г. Українська мова та читання : підруч. для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
5. Відкрийте для себе soft skills, які потрібно розвивати прямо зараз. Новини N. 2022. URL: <https://bit.ly/3Voowux>.
6. Вчимося жити разом : посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін. К. : Видавництво «Алатон», 2017. 376 с.
7. Гоулман Д. Емоційний інтелект. К. : «Vivat», 2018. 512 с.
8. Демченко О. П. Соціальна обдарованість: сутність і прояви. Теоретико-методологічні засади психологічної допомоги обдарованій особистості в освітньому просторі : тези доповідей XII наук.-практ. семінару (22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С.13-15.
9. Державний стандарт початкової загальної освіти. Київ, 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogostandartupochatkovoyi-osviti>.
10. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків / І. Литовченко, С. Максименко, С. Болтівець [та ін.]. К.: ТОВ «Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2020. 48 с.
11. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. Психологія і суспільство. 2019. № 3 (37). С. 144-147.
12. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

13. Журавльова Л. П., Шпак М. М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(25), Issue: 49. 2015. Р. 85-88. 14.

14. Закон України про вищу освіту:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

15. Захист дітей у цифровому середовищі : рекомендації для батьків та освітян. Міжнародний союз електрозв'язку. 2020. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1KO5MeC73lLCEhszi4kjsxQ4CxxkAB2woUI/view?usp=sharing>.

16. Капінус А. Навчальне співробітництво як засіб ефективного навчання молодших школярів. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 13. С. 162-168.

17. Киричук І. С., Турчина І. С., Лимар Ю. М. Профілактика булінгу в шкільному середовищі. *Наукові записки. Сер. : Психолого-педагогічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*. 2020. № 3. С. 64- 70.

18. Кисла О. Ф. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до попередження булінгу в учнівському колективі. *New inception. Чернігів*, 2020. №2. С 34-40.

19. Кисла О. Ф., Ландар Т. О. Реалізація ідей Нової української школи шляхом взаємодії школи та родини. *Молодий вчений. Херсон*, 2019. Вип. 8. (72), серпень. С. 241-244. 86

20. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.

21. Колмикова О. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у позаурочний час. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3 (55).

22. Коновальчук М. В. Розвиток «м'яких навичок» майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення дисциплін вільного вибору. *Eurasian*

scientific congress : Abstractsof VI International Scientificand Practical Conference, м. Барселона (Іспанія), 14-16 червня 2020. С. 294-299.

23.Концепція Нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf>.

24.Лимар Ю. М., Чекан Ю. М. Нові професійні ролі вчителя в умовах Нової української школи. Інноваційна педагогіка : зб. наук. праць. Вип. 15. Т. 2. Одеса, 2019. С. 82-85.

25.Лозова В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. Харків : НТУ «ХПІ», 2002. 198 с.

26.МОН оновило свідоцтва досягнень для 1-2 і 3-4 класів. 2021. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-onovylo-svidotstva-dosyagnen-dlya-1-2-i-3-4-klasivdyvitsya-dokumenty/>.

27.Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. Київ, 2016. 36 с.

28.Олексюк О. Є. Технологія колективного творчого виховання. Освітні технології. К., 2004. С. 181–196.

29.Резнік Н. Колективна творча діяльність молодших школярів як вид суспільної діяльності. Початкова школа. 2007. № 3. С. 4–5

30.Сухомлинський В. О. Ми продовжуємо себе в дітях. К., 1977. Т.5. С. 578-584.

31.Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. К., 1971. С. 166–191

32.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 3- 4 клас. 2019. 92 с.

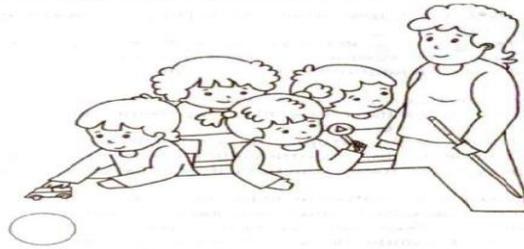
33.Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3- 4 клас. 2019.

34.Типові освітні програми для 1-2 класів НУШ. 2019. 123 с.

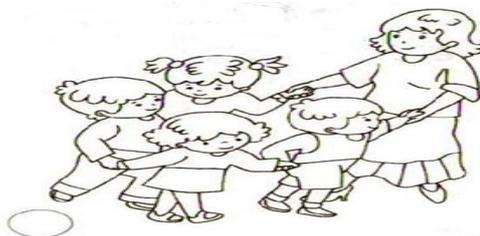
- 35.Шпеко А. А. Вплив соцмереж на розвиток комунікативних навичок молодших школярів : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12-13 березня 2021 р.). Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. С. 66-70.
- 36.Шпеко А. А. Форми і методи розвитку комунікативних навичок молодших школярів. Інноваційна педагогіка. Вип. 34. Т. 1. Одеса, 2021. С.152-156.
- 37.Як змінюються діти в НУШ: розповідь батьків, учителів та результати дослідження. НУШ – Нова українська школа. 2022. URL: <https://bit.ly/3vSOBqY>.
- 38.Chamorro-Premuzic T., Arteche A., Bremner A. J. et al. Soft skills in higher education: importance and improvement ratings as a function of individual differences and academic performance. Educational Psychology. 2010. № 30 (2). P. 221–241. URL: <https://doi.org/10.1080/01443410903560278>
39. Larmer J., Mergendoller J. R. The Main Course, Not Dessert. How Are Students Reaching 21st Century Goals? With 21st Century Project Based Learning [Internet]. 2010 [cited 2018 Dec 20]. URL: <https://ru.scribd.com/document/109666630/The-Main-Course-Not-Dessert>
- 40.Rhein R., Kanning Uwe Peter. Diagnostik sozialer Kompetenzen. Gruppendynamik. 2003. 358 (2004). URL: <https://doi.org/10.1007/s11612-004-0033-6>

ДОДАТКИ
Діагностика комунікативних умінь
РОЗДІЛ 1
Завдання 1

Завдання 2

Завдання 3

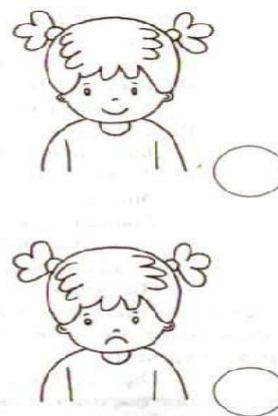

РОЗДІЛ 2

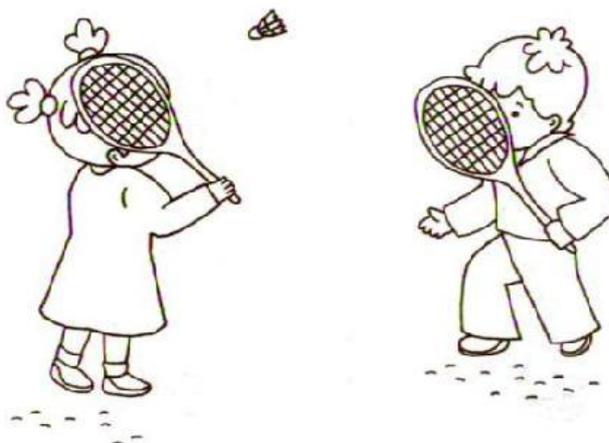
Завдання 1

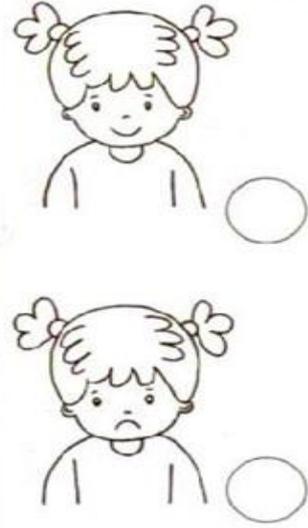
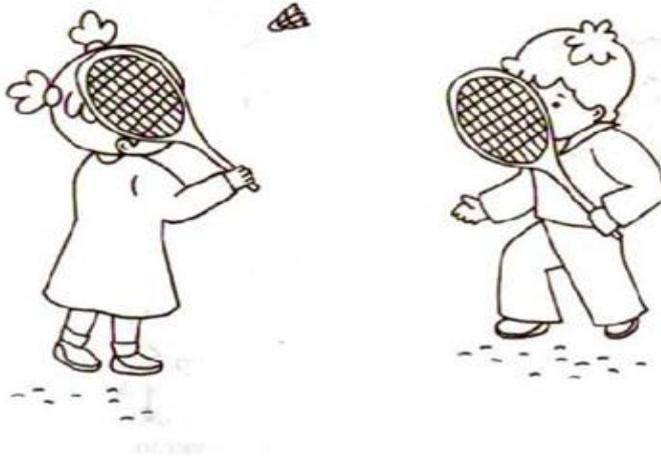
Завдання 2

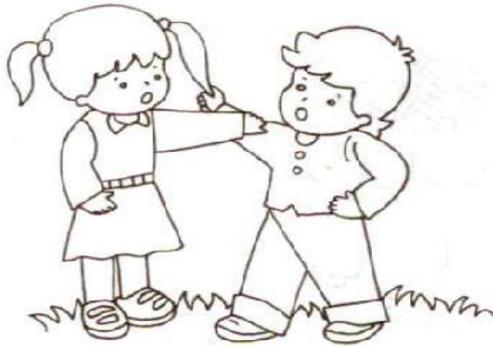
Завдання 3

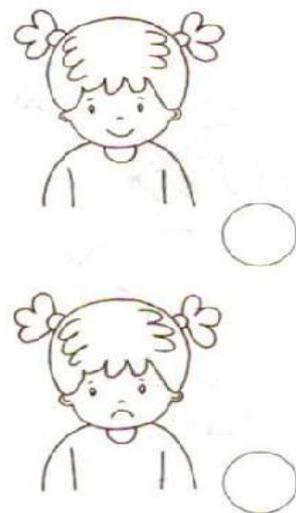
Завдання 4

Завдання 5

Завдання 6

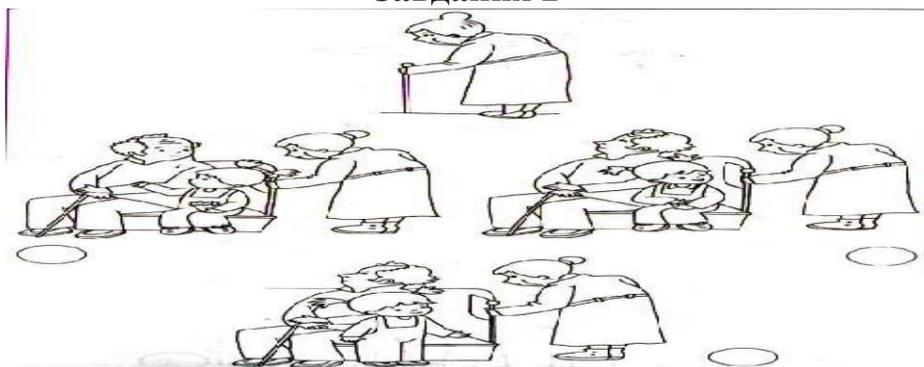

РОЗДІЛ 3

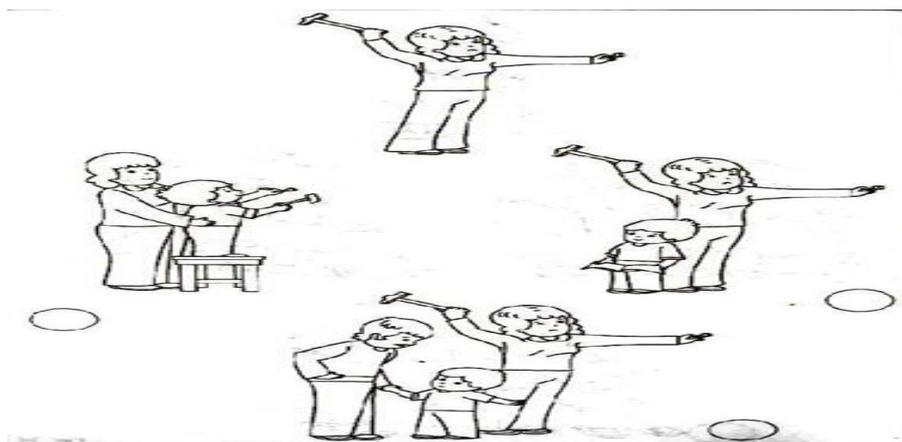
Завдання 1

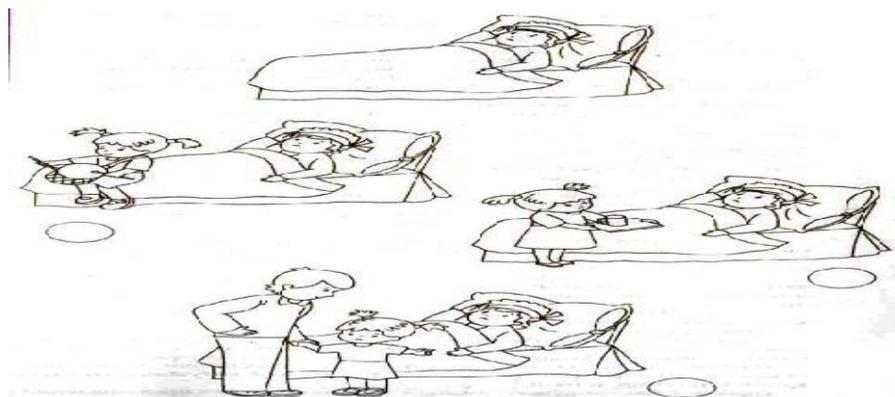
Завдання 2

Завдання 3

Завдання 4

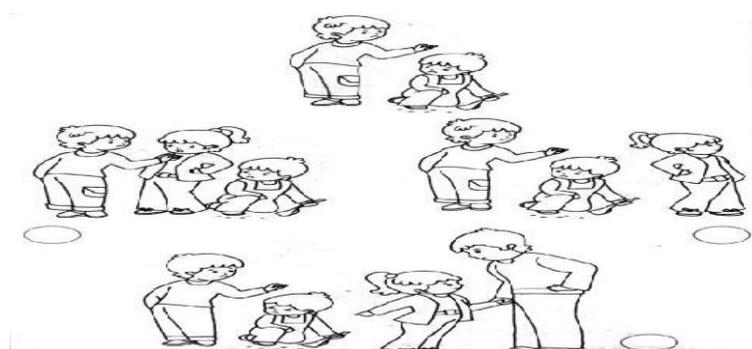

РОЗДІЛ 4

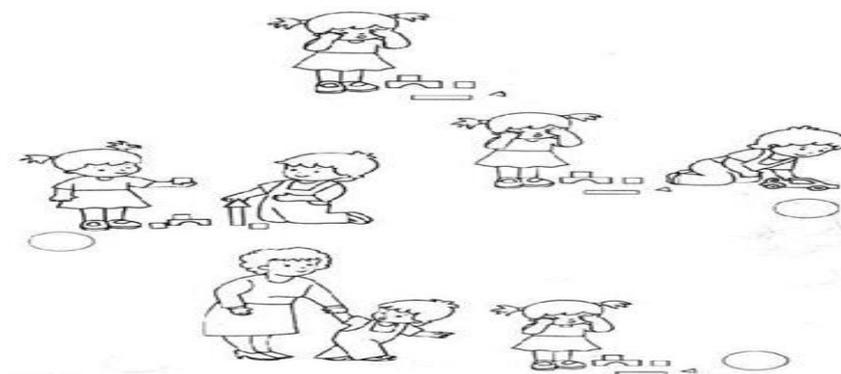
Завдання 1

Завдання 2

Завдання 3

Завдання 4

